ePublishing

The Greek Review of Social Research

Vol 1 (1969)

1

Από το περιεχόμενον και τας μεθόδους της ανθρωπογεωγραφίας

Michel Sivignon

doi: 10.12681/grsr.519

Copyright © 1969, Michel Sivignon

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Sivignon, M. (1969). Από το περιεχόμενον και τας μεθόδους της ανθρωπογεωγραφίας. *The Greek Review of Social Research*, *1*, 3–7. https://doi.org/10.12681/grsr.519

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 12/10/2024 06:32:07

ἀπὸ τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας

ὑπὸ

Michel Sivignon

Εἰς τὸ παρὸν τεῦχος τῆς Ἐπιθεωρήσεώς μας παρουσιάζομεν ὡρισμένας ὄψεις τῆς *ἀνθρωπογεωγραφίας* τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτήν, νομίζομεν ὅτι θὰ εἶναι χρήσιμοι διὰ τὸν ἀναγνώστην μερικαὶ γενικαὶ γνώσεις, ὡς καὶ σκέψεις εἰς τὰς ὁποίας κατελήξαμεν διὰ τῶν ἐρευνῶν μας ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ.

τὸ γεωγραφικὸν τοπίον

Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἀρχὴν ὡς ἀποκλειστικῶς *περιγραφικὴ* ἐπιστήμη, παρέμεινε δὲ κατὰ μέγα μέρος τοιαύτη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἀπῃτεῖτο τότε νὰ περιγραφοῦν, διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Εὐρωπαίων ἢ τῶν Ἀμερικανῶν, αἱ μακριναὶ καὶ μυστηριώδεις ἀκόμη περιοχαὶ αἱ ὁποῖαι συνεχῶς ἀνεκαλύπτοντο. Μετὰ τὴν πρώτην φάσιν, ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον τῆς *ἑρμηνείας*.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἱδρυτὴς τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας ὑπῆρξεν ὁ Paul Vidal de la Blache.[1] Οὗτος ὥρισε τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν ὡς «περιγραφὴν καὶ ἑρμηνείαν τῶν τοπίων». Ἀλλὰ ὁ ὅρος *τοπίον* κατὰ τὸν Vidal de la Blache ἔχει μίαν ἔννοιαν ἀρκετὰ ἰδιόμορφον: εἶναι τὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαβιοῖ μία ἀνθρωπίνη κοινότης. Τὸ γεωγραφικὸν αὐτὸ τοπίον εἶναι δυνατὸν νὰ προσεγγίζῃ πολὺ ἓν τοπίον φυσικόν: πρόκειται δι' ὅλας ἐκείνας τὰς περιοχὰς ὅπου οἱ *καταναγκασμοὶ τοῦ περιβάλλοντος* εἶναι ἰδιαιτέρως ἰσχυροὶ καὶ αἱ ἀνθρώπιναι ὁμάδες ἰδιαιτέρως ὀλιγάριθμοι ἢ τεχνολογικῶς πτωχαί. Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἀνήκουν τὰ δάση τοῦ Ἰσημερινοῦ, πολλαὶ τροπικαὶ ἔρημοι, αἱ παγωμέναι ἔρημοι τῆς Ἀρκτικῆς ἢ τῆς Ἀνταρκτικῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅμως, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία, ἐξ ὁρισμοῦ, ἐξετάζει τοπία μεταμορφούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἤ, ὅπως λέγουν οἱ Γερμανοί, «τοπία πολιτισμικά» (Kulturlandschaft). Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν διὰ τοπία *ἀστικά*, *βιομηχανικά*, *γεωργικὰ* ἢ *ἀγροτικά*.

Μὲ αὐτὸν τὸν ὁρισμόν, συνεπῶς, τὸ τοπίον εἶναι δεδομένον σύνθετον. Οὕτω, ἓν τοπίον ἀστικόν, ὡς π.χ. τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναλυθῇ εἰς σειρὰν στοιχείων:

—ἡ *τοποθεσία* ὅπου ἔχει κτισθῆ ἡ πόλις, μετὰ τῶν ὀρεινῶν της περιχαρακωμάτων (συνόρων) καὶ τῶν λόφων οἱ ὁποῖοι διεδραμάτισαν τόσον σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της·

—ἡ *θέσις* τῆς πρωτευούσης ἐντὸς τῆς περιοχῆς της, δηλαδὴ τὸ «ἄνοιγμά» της πρὸς τὴν θάλασσαν, καθὼς καὶ αἱ δίοδοι ἐπικοινωνίας (διάσελα) πρὸς Βορρᾶν, πρὸς τὰ Μεσόγεια, πρὸς τὴν Πελοπόννησον (ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν, ἡ θέσις τῆς πρωτευούσης ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας καὶ ἀκόμη ἐντὸς τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου)·

1. Βλέπε εἰδικώτερον τὸ ἔργον του *Principes de géographie humaine*, Paris 1922.

—ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλίματός της: ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτᾶται μερικῶς ἡ μορφὴ τῶν οἰκημάτων· ἐξ ἄλλου, τὸ ξηρὸν κλῖμα ἀπαιτεῖ πολυέξοδα ἔργα διὰ τὴν ὕδρευσιν τῆς πόλεως·

—τέλος, ἡ μορφὴ τῶν διαφόρων συνοικιῶν της, ἡ οἰκονομική των λειτουργία, ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ των[1] ἑρμηνεύονται ἐκ τοῦ ἀστικοῦ αὐτοῦ τοπίου.

Κάθε τοπίον εἶναι βεβαίως μοναδικόν. Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ὅμως, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι, χρησιμοποιεῖ τὴν μέθοδον ἡ ὁποία ἄγει ἐκ τοῦ εἰδικοῦ εἰς τὸ γενικόν.

Ἀπησχολήθη, συνεπῶς, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία μὲ τὴν κατάταξιν τῶν τοπίων εἰς διαφόρους τύπους, συγκρίνουσα αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν μορφὴν καὶ τὴν γένεσίν των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διακρίνομεν διαφόρους τύπους μεσογειακῶν τοπίων. Ὁ πλέον γνωστὸς ἴσως εἶναι τὸ τοπίον τῆς *huerta*, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν αἱ ἀρδευόμεναι μεσογειακαὶ πεδιάδες αἱ ἀφιερωμέναι εἰς δενδρώδεις καλλιεργείας ἢ εἰς λαχανικά. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τόσον ἡ Μεσσηνιακὴ πεδιάς ὅσον καὶ ἡ Ἀργολική, καθὼς καὶ ἡ παραλιακὴ ζώνη ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς Κορίνθου μέχρι τῶν Πατρῶν, εἶναι huertas, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνῃ ὅτι δὲν παραλλάσσουν. Ἓν ἐκ τῶν καθηκόντων τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀπογραφὴ καὶ ἡ κατάταξις τῶν ἀγροτικῶν τοπίων, ἡ σύγκρισίς των πρὸς τὰ τοπία τῆς Μεσογείου ἐν γένει καὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου εἰδικώτερον.

Ἡ ἀνάλυσις ἑνὸς γεωγραφικοῦ τοπίου δὲν εἶναι μόνον *στατική*· διότι ὁλόκληρον τὸ τοπίον ἐμφανίζει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γενέσεως καί, εἰς ὡρισμένον βαθμόν, τῆς μελλοντικῆς του ἐξελίξεως. Ἂς λάβωμεν ὡς παράδειγμα ὀρεινὸν τοπίον τῆς βορείου Πίνδου. Ἐδῶ, ἡ περιγραφὴ μόνον τῆς μορφῆς τοῦ *ἀναγλύφου*, τῆς *χλωρίδος*, τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς βλαστήσεως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐπαρκεῖ. Ἡ σύνθεσις ἑκάστης *φυτοκοινωνίας* δίδει μίαν εἰκόνα τῆς *δυναμικῆς* τοῦ τοπίου: τὸ ἀνώτατον ὅριον ἐμφανίσεως τῆς ὀξυᾶς, παραδείγματος χάριν, δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ φυσικὸν ἀνώτατον ὅριον τῆς ζώνης της, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέτει εἰς αὐτὴν ἡ ὑπερβολικὴ ἐπέκτασις τῶν *βοσκοτόπων* ἐκ τῶν ὑψηλῶν περιοχῶν. Ἡ ἐξάπλωσις, ἐπίσης, τῆς πτέριδος ἐκφράζει τὰς δυσμενεῖς συνεπείας τῆς *ληστρικῆς βοσκήσεως*. Εἶναι λοιπὸν δυνατόν, βάσει τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων, νὰ προσδιορίσωμεν κατὰ πόσον ἓν τοιοῦτο φυτικὸν τοπίον εὑρίσκεται ἐν ἰσορροπίᾳ, εἰς πρόοδον ἢ βαίνει πρὸς παρακμήν.

Ἡ ἀνάλυσις αὐτὴ προϋποθέτει, ἐκ μέρους τοῦ γεωγράφου, γνῶσιν τῶν μεθόδων καὶ συμπερασμάτων τῶν συγγενῶν ἐπιστημῶν, τόσον τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὸ φυσικὸν περιβάλλον: γεωλογίαν, βιογεωγραφίαν, κλιματολογίαν, ὅσον καὶ τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὸν ἄνθρωπον: ἱστορίαν, οἰκονομικήν, κοινωνιολογίαν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι *συνθετικὴ* ἐπιστήμη.

ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη συνθετικὴ

Ἡ ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη συνθετική, διότι καὶ τὸ περιβάλλον ὅπου διαβιοῖ μία ἀνθρωπίνη κοινότης ἀποτελεῖ σύνθεσιν. «Ἔχομεν ἀνάγκην προστασίας ἐκ τοῦ ψύχους· αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποκλείει τὴν ἀνάγκην νὰ προστατευθῶμεν, συγχρόνως, ἐκ τῆς πείνης, τῶν λύκων ἢ τῶν χιονοστιβάδων.»[2]

Ἡ κατανομὴ τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἐκλογὴ τῆς τοποθεσίας τῶν χωρίων, ἡ σύνθεσις τῶν ἀγροτικῶν δραστηριοτήτων ἐξαρτῶνται ἐξ ὅλων τῶν στοιχείων τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος συγχρόνως, ἀλλὰ καὶ ἐκ πλήθους ἄλλων παραγόντων. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, εἰς γενικὰς γραμμάς, ἡ ἀνθρωπογεωγραφία ἀσχολεῖται μὲ διπλῆν σειρὰν αἰτίων: αἴτια ὀφειλόμενα εἰς τὴν φύσιν καὶ αἴτια ὀφειλόμενα εἰς τὴν ὑπὸ μελέτην κοινωνικὴν ὁμάδα.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, κατὰ παράδοσιν, δὲν ὑφίσταται, εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γεωγράφου, διαχωρισμὸς μεταξὺ *φυσικῆς γεωγραφίας* καὶ ἀνθρωπογεωγραφίας· ἡ μία συνοδεύει ἀπαραιτήτως τὴν ἄλλην. Ἡ γεωμορφολογία, ἡ κλιματολογία, ἡ βιογεωγραφία εἶναι συνεπῶς αἱ πλέον γειτονικαὶ καὶ οἰκεῖαι ἐπιστῆμαι εἰς τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὴν ἀνθρωπογεωγραφίαν. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας κατευθύνεται πάντοτε κατὰ τὸ γνωστὸν σχῆμα, ἐκ τῆς μελέτης τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἰς τὴν μελέτην τῶν τρόπων διευθετήσεώς του, ἢ ὅτι στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς σχέσεως αἰτιότητος ἡ ὁποία συνδέει τὴν πρώτην πρὸς τὴν δευτέραν. Ἡ ἐπιθυμητὴ πορεία εἶναι ἡ ἀντίστροφος. Τὸ βασικὸν δεδομένον εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ γενικὴ κατανομὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἁπλούσταται ὅμως παρατηρήσεις ὁδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ φυσικὴ γεωγραφία εἶναι τελείως ἀνεπαρκὴς νὰ τὸ ἑρμηνεύσῃ. Παραδείγματος χάριν, τὸ δέλτα τοῦ Ἀμαζονίου δὲν κατοικεῖται, ἐνῷ τοῦ Γάγγη εἶναι πυκνοκατοικημένον, παρ' ὅλον ὅτι καὶ τὰ δύο εὑρίσκονται ὑπὸ παρόμοια κλίματα καὶ διαθέτουν παραπλησίας φυσικὰς δυνατότητας. Εἰς τὸ ἴδιον γεωγραφικὸν πλάτος καὶ μὲ πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς τῆς αὐτῆς σημασίας, ἡ Φινλανδία καὶ ἡ Ἀλάσκα συντηροῦν 10 κατοίκους κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον ἡ πρώτη καὶ ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς ἡ δευτέρα. Ὁμοίως—διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ μεσογειακὰ πλαίσια—ἡ Κρήτη παρουσιάζει πυκνότητα πληθυσμοῦ τῆς τάξεως τῶν 60

1. Βλέπε Guy Burgel, «Δομικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος Ἀθηνῶν», εἰς περιοδικὸν *Κοινωνιολογικὴ Σκέψη*, τεῦχος 2, Ἀθῆναι 1966.

2. P. George, *La géographie active: Problèmes, doctrine et méthode*, σ. 11.

κατοίκων κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, ἐνῷ ἡ Σικελία τῶν 200. Ἑπομένως, αἱ ἀντίστοιχοι πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὑπεδάφους δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐξηγήσουν τοιαύτην ἀνισότητα. Πρέπει νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ἐν προκειμένῳ τὴν κοινωνιολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν.

Ὁ γεωγράφος δὲν πρόκειται νὰ ἐκτελέσῃ ὁ ἴδιος τὸ ἔργον τοῦ κοινωνιολόγου ἢ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἁπλῶς χρησιμοποιεῖ τὰ συμπεράσματά των. Αὐτό, ἐξ ἄλλου, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀνθρωπογεωγραφία διατηρεῖ τὸ προβάδισμα. Ὅλαι αἱ ἐπιστῆμαι αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τὸν ἄνθρωπον ἐργάζονται μὲ βάσιν τὸ αὐτὸ δεδομένον. Μόνον ἡ ὀπτική των γωνία διαφέρει.

ἡ γεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη τοῦ χώρου καὶ τοῦ συγκεκριμένου

Ἀντικείμενον τῆς μελέτης τοῦ γεωγράφου εἶναι πάντοτε ὁ *χῶρος*. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς *ἐπιστημονικῆς* γεωγραφίας, ὁ γεωγράφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος συντάσσει *χάρτας*. Κατὰ κάποιον τρόπον, διὰ τὸν γεωγράφον τὰ πάντα ἀρχίζουν καὶ τὰ πάντα τελειώνουν μὲ ἕνα χάρτην. Ὁ χάρτης ἀποτελεῖ ἀφετηρίαν. Ἡ σύνταξις, οὕτω, ἑνὸς χάρτου *ὑπὸ μεγάλην κλίμακα* τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ[1] ἐπιτρέπει καρποφόρους παρατηρήσεις· ἡ σημασία τοῦ ἀναγλύφου διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ καθίσταται εἰς τὸν χάρτην αὐτὸν προφανής, ἀλλὰ ἐμφανίζονται καὶ ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀνάγκην περαιτέρω ἐξηγήσεων: ἐπὶ παραδείγματι, ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ τῆς πυκνοκατοικημένης Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἤλιδος ἡ ὁποία κατοικεῖται ὀλιγώτερον.

Ὁ χάρτης ἐκφράζει γεωγραφικῶς τὰ δεδομένα τῆς στατιστικῆς. Συγχρόνως, ὁ χάρτης ἀποτελεῖ καὶ ἀφετηρίαν διὰ τὴν ἀναζήτησιν συσχετισμῶν καὶ διὰ τὴν ἐπαλήθευσιν εἰς τὴν ὕπαιθρον.

Ἀντιστρόφως πάλιν, μετὰ τὰς ἐπαληθεύσεις εἰς τὴν ὕπαιθρον, πρέπει καὶ αὐταὶ νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθοῦν δι' ἑνὸς χάρτου. Ὁ χάρτης ἀποτελεῖ συγχρόνως τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς γεωγραφικῆς ἐργασίας: ἐκφράζει τὴν φροντίδα διὰ τὸν ἐπακριβῆ προσδιορισμὸν τῶν τοποθεσιῶν. Ἡ φροντὶς αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀνάγκην, χαρακτηριστικὴν διὰ τὸν γεωγράφον: τὴν ἀνάγκην διὰ τὸ συγκεκριμένον. Ὁ γεωγράφος δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ γραφείου ἀλλὰ τῆς ὑπαίθρου. Ὁ μέγας Γάλλος εἰδικὸς διὰ τὴν ἀλπικὴν γεωγραφίαν Raoul Blanchard ἔλεγεν ὅτι «ἡ γεωγραφία μαθαίνεται μὲ τὰ πόδια». Καὶ ἦτο ὑπερήφανος διότι εἶχεν ἐπισκεφθῆ τοὐλάχιστον μίαν φορὰν κάθε χωρίον τῶν δυτικῶν Ἄλπεων. Ἡ ἐνατένισις τοῦ τοπίου, ἡ συζήτησις μὲ τοὺς τοπικοὺς παράγοντας, μὲ τοὺς ἁπλοῦς χωρικούς, εἶναι στοιχεῖα ἀναντικατάστατα. Ἡ μελέτη τῶν ἀρχείων καὶ τῶν στατιστικῶν εἶναι μία προκαταρκτικὴ ἐργασία, χρήσιμος, ὅσον τὸ δυνατόν, διὰ τὸν προσανατολισμὸν τῶν ἀναλαμβανομένων ἐρευνῶν. Ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι ἐπαρκής. Κάθε νέον βῆμα τοῦ γεωγράφου πραγματοποιεῖται μὲ βάσιν τὴν ἐμπειρίαν του ἐπὶ τῆς ὑπαίθρου καὶ τὴν φροντίδα του νὰ γνωρίσῃ ἀνθρώπους καὶ πράγματα.

Ἐπὶ πλέον, ὁσονδήποτε πλήρεις καὶ ἀκριβεῖς ἐὰν εἶναι αἱ στατιστικαί—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει πάντοτε—πολλὰ στοιχεῖα διαφεύγουν. Ἐλαχίστας πληροφορίας παρέχουν οἱ ἀριθμοὶ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν, τὴν ζώνην ἐπιρροῆς κάθε πόλεως καὶ τὰς σχέσεις της μὲ τὴν γειτονικὴν ὕπαιθρον. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον αἱ περισσότεραι ἐκδοθεῖσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνθρωπογεωγραφικαὶ μελέται ἀποτελοῦν ὅ,τι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν *μονογραφίαν*, ἐὰν ὁ ὅρος αὐτὸς δὲν εἶχεν ἐνίοτε ἔννοιαν μειωτικὴν ἢ ἔστω περιοριστικήν. Αἱ μελέται αἱ ὁποῖαι δημοσιεύονται εἰς τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ ἀκολουθοῦν τὴν μορφὴν αὐτὴν τῆς μονογραφίας καὶ ἐπιδιώκουν νὰ παράσχουν μίαν ἐπακριβῆ εἰκόνα συγκεκριμένων καταστάσεων.

Αἱ μελέται αὐταὶ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς μέρος «μιᾶς γεωγραφικῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου».[2] Ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐπιθυμητὴ ὄχι μόνον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιστημονικῆς περιεργείας, ἀλλὰ κυρίως διότι εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμέλιον διὰ τὴν ἀνάπτυξίν των, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἁρμοδίας Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ («Ὑπηρεσία Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως»).

ἡ γεωγραφία τῶν περιοχῶν καὶ ἡ διευθέτησις τοῦ χώρου

Κατὰ τὴν ἐπιστημονικήν του πορείαν ὁ γεωγράφος, μελετῶν τὸ τοπίον, ὁδηγεῖται εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ χώρου κατὰ *περιοχάς*. Ὁ καθορισμὸς τῶν περιοχῶν καὶ ἡ χάραξις τῶν ὁρίων των ὑπῆρξαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐπιδιώξεων τῆς γαλλικῆς γεωγραφικῆς σχολῆς. Τὸ ἐγχείρημα αὐτὸ προϋποθέτει ὅτι δὲν περιοριζόμεθα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς φυσικῆς περιοχῆς, ὅπως αὐτὴ προσδιορίζεται ἀπὸ μίαν *ὑδρογραφικὴν λεκάνην*, ἀπὸ μίαν *γεωλογικὴν ἑνότητα* ἢ ἀπὸ σειρὰν ὑψωμάτων. Οὔτε πάλιν πρόκειται διὰ τὴν ταύτισιν τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς πρὸς τὴν διοικητικήν: διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ μελέτη τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος θὰ περιωρίζετο εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν διαφόρων νομῶν της.

Κάθε γεωγραφικὴ περιοχὴ ἐγγράφεται, βεβαίως,

1. B. Kayser, «La carte de la distribution géographique de la population grecque en 1961», εἰς *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations*, 1965, ἀριθ. 2.

2. B. Kayser, εἰς περιοδικὸν *Κοινωνιολογικὴ Σκέψη*, τεῦχος 1, Ἀθῆναι 1966.

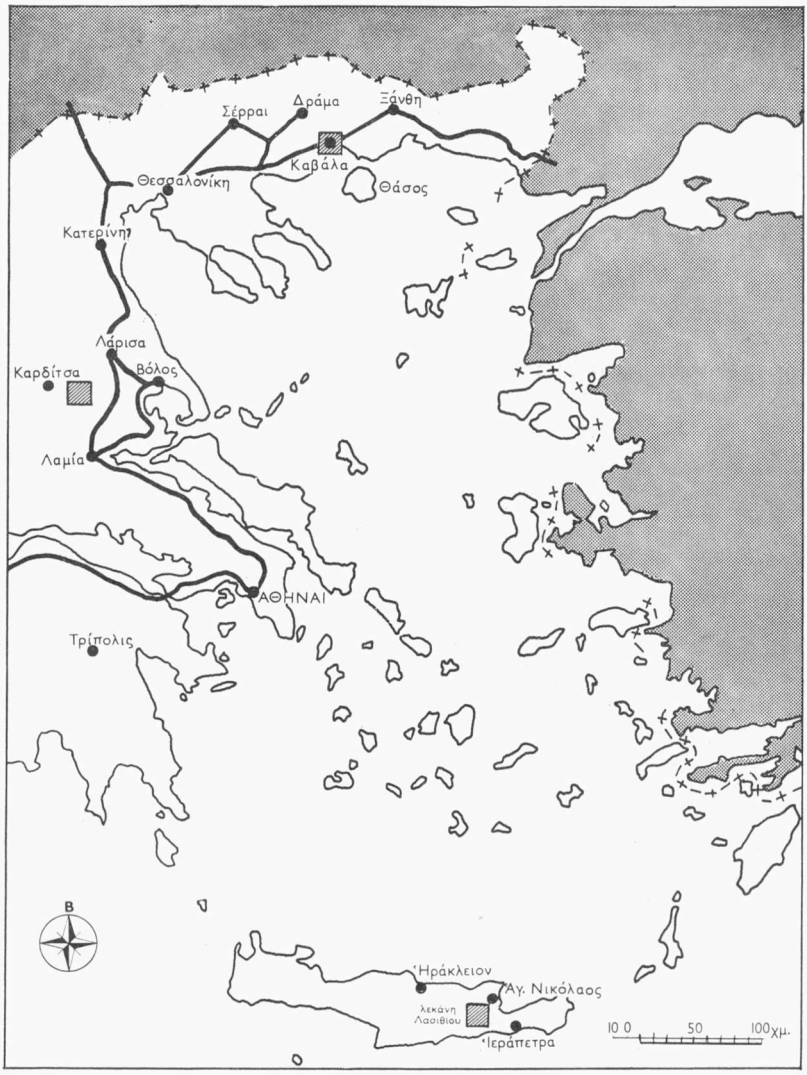

Εἰς τὸν ἀνωτέρω χάρτην τμήματος τῆς Ἑλλάδος ἐμφανίζονται αἱ περιοχαὶ (σημειούμεναι διὰ πλαισίου) διὰ τὰς ὁποίας ἔχουν ἀφιερωθῆ εἰδικαὶ ἀνθρωπογεωγραφικαὶ μελέται εἰς τὸ παρὸν τεῦχος, συνταχθεῖσαι ὑπὸ Γάλλων συνεργατῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν: μελέτη διὰ τὴν Καβάλαν, τοῦ κ. Pierre-Yves Péchoux, Ὑφηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Τουλούζης· μελέτη διὰ τὴν περιοχὴν πλησίον τῆς Καρδίτσης, τοῦ κ. Michel Sivignon, Ὑφηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λυῶνος· δύο μελέται διὰ τὴν λεκάνην (πόλγην) τοῦ Λασιθίου, ἡ πρώτη τοῦ κ. Pierre-Yves Péchoux, ἡ δευτέρα τοῦ κ. Émile Kolodny, Ἐρευνητοῦ εἰς τὸ Centre National de la Recherche Scientifique (Γαλλία).

ἐντὸς δεδομένου φυσικοῦ πλαισίου, τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ θεμέλιον τῆς ὁμοιογενείας τῶν τοπίων: εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ σύστασις τῶν ἐδαφῶν καὶ ἡ ἰδιομορφία τοῦ κλίματος τείνουν νὰ εὐνοοῦν ὡρισμένας καλλιεργείας. Ἡ διευθέτησις ὅμως τῶν περιοχῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα φυσικῆς αἰτιοκρατίας· ἐχρειάσθη νὰ ἀναμείνωμεν μέχρι τοῦ 1963 διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος εἶναι καταλληλότατον διὰ τὴν καλλιέργειαν ζαχαροτεύτλων, μὲ ἀποδόσεις ὑψηλοτέρας ἐκείνων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ καθυστέρησις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, ὀφειλομένη εἰς ἱστορικοὺς λόγους καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς βιομηχανικὰς χώρας, παρέχει τὴν ἐξήγησιν. Ἐξ ἄλλου, ἡ πρόοδος τῆς καλλιεργείας αὐτῆς, αὐστηρῶς ἐλεγχομένη παρὰ τοῦ Ὀργανισμοῦ ὁ ὁποῖος διαχειρίζεται τὴν βιομηχανίαν ζαχάρεως, ὡδήγησεν εἰς τὴν ἑδραίωσιν τοῦ ρόλου ὡρισμένων πόλεων ὡς ἡ Λάρισα ἢ αἱ Σέρραι ἐντὸς τῆς περιοχῆς των.

Τὸ *ἀστικὸν δίκτυον* ἀποτελεῖ τὴν βάσιν δι' οἱανδήποτε ὀργάνωσιν τῶν περιοχῶν. Ἡ πόλις κυριαρχεῖ εἰς ὡρισμένην περιφέρειαν· δημιουργεῖ μίαν περιοχὴν τὴν ὁποίαν διοικεῖ καὶ ἐξυπηρετεῖ μὲ διαφόρους ὑπηρεσίας, ἐμπορικάς, τραπεζικάς, νοσοκομειακάς, σχολικάς. Τὰ ὅρια τῆς ἐπιρροῆς τῆς πόλεως ἀποτελοῦν καὶ ὅρια τῆς *γεωγραφικῆς περιοχῆς*. Μία γεωγραφικὴ περιοχὴ ἐκφράζεται, συνεπῶς, δι' ἑνὸς πλέγματος σχέσεων καὶ τάσεων. Εἶναι βεβαίως δυνατὸν τὰ ὅρια αὐτὰ ἐπιρροῆς νὰ συμπίπτουν πρὸς τὰ διοικητικὰ ὅρια ἢ τὰ φυσικὰ ὅρια, αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀπαραίτητον.

Ἡ μελέτη τοῦ ἀστικοῦ δικτύου ὁδηγεῖ εἰς τὴν μελέτην τῆς ὀργανώσεως τοῦ χώρου. Ἡ μελέτη αὐτὴ δὲν εἶναι καθαρῶς στατική. Ὁ γεωγράφος δὲν ἀντιμετωπίζει τὸ παρόν, δηλαδὴ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔργου του, ὡς τέρμα μιᾶς ἐξελικτικῆς πορείας, ἀλλὰ ὡς μίαν στιγμὴν αὐτῆς τῆς πορείας. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἡ γεωγραφία εἶναι ἐπιστήμη *προγραμματισμοῦ*· ἐπομένως ἡ γνῶσις τῶν γεωγραφικῶν δεδομένων εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν διευθέτησιν τοῦ χώρου.

Διὰ τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα, ἡ γνῶσις αὐτὴ εἶναι περισσότερον ἀναγκαία, διότι ἡ ἀπογραφὴ τῶν φυσικῶν πόρων δὲν ἐγένετο κατὰ τρόπον συστηματικὸν (ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς μεταλλευτικὰς πηγὰς ἢ τὰς ὑδατίνας δυνατότητας) καὶ ἡ ἀνθρωπογεωγραφία, ὡς τοὐλάχιστον νοεῖται ἐν Γαλλίᾳ, δὲν ἔχει καταλάβει ἀκόμη τὴν θέσιν της εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ προσπάθεια διευθετήσεως τοῦ χώρου ἡ ὁποία ἀνελήφθη ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν Ὑπηρεσιῶν Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως εἶναι μία προσπάθεια «ἐφηρμοσμένης γεωγραφίας».

Ἀναμφιβόλως, ἀποστολὴ τοῦ γεωγράφου δὲν εἶναι νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν ἀσκοῦντα τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν, τοῦ ὁποίου ἡ ἁρμοδιότης εἶναι ἄλλης φύσεως· δύναται ὅμως νὰ προσφέρῃ συνεργασίαν.

βιβλιογραφία

Vidal de la Blache, *Principes de géographie humaine*, Paris 1922.

J. Brunhes, *La géographie humaine*, τόμοι 3, ἔκδοσις 4η, Paris 1934.

A. Demangeon, *Problèmes de géographie humaine*, A. Colin, Paris 1942.

Max Sorre, *Les fondements de la géographie humaine*, τόμοι 4, Paris 1943-1952.

M. Le Lannou, *La géographie humaine*, «Bibliothèque de philosophie scientifique», Paris 1949.

M. Derruau, *Précis de géographie humaine*, A. Colin, Paris 1962.

P. George, R. Guglielmo, B. Kayser, Y.Lacoste, *La géographie active*, PUF, 1964.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Παραθέτομεν τινὰς ἐκ τῶν ἀνθρωπογεωγραφικῶν μελετῶν αἱ ὁποῖαι εἰσήχθησαν προσφάτως εἰς τὴν βιβλιοθήκην μας.

Pierre Birot, Jean Dresch, «La Méditerranée et le Moyen-orient», Tome I: la Méditerranée occidentale, Paris 1953, Tome II: la Méditerranée orientale et le Moyen-orient, Paris 1956.

André Blanc, Michel Drain, Bernard Kayser, «L'Europe Méditerranéenne», Paris 1967.

Fernand Braudel, «La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II», 2ème édition, Paris 1966.

Paul Claval, «Géographie générale des marchés», Paris 1962.

Paul Claval, «Région et régionalisation dans la géographie française»,Paris 1967.

René Clozier, «Histoire de la géographie», Paris 1960.

Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique (Paris, 11-16 octobre 1965), «Les problèmes agraires des Amériques Latines», Paris 1967.

Max Derruau, «Précis de géographie humaine», 4ème édition, Paris 1967.

René Dumont, «Terres vivantes: voyages d'un agronome autour du monde», Paris 1961.

Jacqueline Beaujeu-Garnier, «Géographie de la population», Tome II, Paris 1958.

Jacqueline Beaujeu-Garnier, «Images économiques du monde 1968», Paris 1968.

Jacqueline Beaujeu-Garnier, Georges Chabot, «Traité de géographie urbaine», 2ème édition, Paris 1963.

Pierre George, «La France», Paris 1967.

Pierre George, «Géographie de la population», Paris 1965.

Jean Labasse, «L'organisation de l'espace: éléments de géographie volontaire», Paris 1966.

Max Sorre, «Les fondements de la géographie humaine», Tome II: les fondements techniques, 2ème édition, Paris 1954.